

Jongeren en seksualiteit vandaag: kreukelzones en wegwijzers

Erika Frans, Lies Verhetsel en Els Van Decraen

Medewerkers Sensoa vzw

Het gaat goed met de jongeren van vandaag. Onderzoek toont resultaten die zeker niet onrustwekkend zijn. Jongeren voelen zich goed en kijken optimistisch naar de toekomst. Op vlak van seksualiteitsbeleving echter vermindert de maatschappelijke ongerustheid over jongeren niet. De veranderende realiteit met nieuwe media, seksualisering en globalisatie moet toch een invloed hebben op de seksuele ontwikkeling en ervaringen van jongeren? Moeten opvoeders zich niet wat meer zorgen maken? En vooral, moeten we in de seksuele vorming geen tandje bijsteken?

1. DE SEKSUELE LEEFWERELD VAN JONGEREN VANDAAG

De leefwereld van jongeren is overwegend gekenmerkt door een positieve beleving. Het merendeel van de jongeren heeft een positieve relatie met zijn of haar ouders. De meeste 14- tot 25-jarigen hebben een positief zelfbeeld, kijken uit naar de toekomst en voelen zich veilig. De JOP-monitor 2 (OP DE BEECK, 2010) toont geen radicale veranderingen tegenover het verleden, wel ingendeel.

De leefomstandigheden van jongeren zien er in Vlaanderen als volgt uit: de grote meerderheid van de 14- tot 25-jarigen woont nog thuis, veelal bij beide ouders, en de relatie met hen is positief. Een ruim deel verlaat het ouderlijk dak tussen de 22 en 25 jaar. Jongeren blijken gemiddeld 3,85 “beste” vrienden/vriendinnen te hebben en bijna de helft geeft aan een vaste relatie te hebben. Verder zien jongeren vriendschap vooral als een vertrouwensrelatie.

Uit recente gegevens verzameld bij jongeren in Vlaanderen besluiten onderzoekers dat jongeren gemiddeld op 12 jaar beginnen aan hun “seksuele carrière”. Die duurt gemiddeld vier jaar en verloopt geleidelijk en stapsgewijs. Eerst is er meestal de kus op de mond, daarna tongkussen, gevolgd door voelen en strelen boven en dan onder de kleren, manuele seks, en ten slotte coïtus en orale seks. Een minderheid van jongeren heeft ook anale seks (BEYERS, 2010). Jongeren rapporteren vandaag meer ervaring met seksualiteit, maar starten niet op jongere leeftijd dan 20 jaar geleden. Als jongeren willen vrijen is dat zowel vanuit relationele als lichamelijke motieven (bijvoorbeeld om dicht bij elkaar te zijn), als uit gevoelens van liefde. Naargelang ze

ouder worden is de lichamelijke behoefte aan seks vaker de reden (R. KOHNSTAMM, 2010).

De meeste jongeren zijn van mening dat het ideaal is om voor het eerst coïtus te hebben tussen 16 en 18 jaar. Uit cijfers kunnen we afleiden dat jongeren voor het eerst seks hebben op 16-17 jaar (MAES & VEREECKEN, 2006). Wat jongeren voor zichzelf willen en wat in realiteit gebeurt, verschilt dus niet zoveel van elkaar. Een goed teken dus.

2. ENKELE ACTUELE TRENDS

2.1. INTERNET EN NIEUWE MEDIA

In 2011 verloopt communicatie meer en meer via mobiel internet op de mobiele telefoon. Daar sluit een andere trend mooi bij aan. Alle informatie – ook over seksualiteit – is (via de smartphone) op ieder moment toegankelijk, dus onthouden is eigenlijk overbodig. Internet functioneert meer en meer als externe harde schijf van het menselijk geheugen. Wil je iets weten, durf het dan online te vragen (YOUNGWORKS).

Sociale netwerksites “boomen” en het sociale leven speelt zich ook deels op deze virtuele plaatsen af: 5 op de 10 jongeren hebben al nieuwe vrienden gemaakt via internet, 1 op de 10 jongeren is al verliefd geworden op iemand die ze via internet leerden kennen, 2 op de 10 hebben van een internetkennis al eens het verzoek gekregen om offline af te spreken, 1 op 4 heeft al eens een seksueel getinte vraag gekregen via internet.

Die cijfers spreken voor zich: het internet en zijn toepassingen bieden jongeren tal van mogelijkheden om te experimenteren met relaties en seksualiteit. En vooral oudere tieners (vanaf 12 jaar) maken daar dankbaar gebruik van: ze flirten online, sturen elkaar seksueel getinte berichtjes of sexy beeldmateriaal, hebben “cyberseks” of surfen naar pornosites (SENSOA, 2010).

Naast nieuwe mogelijkheden en kansen houdt het gebruik van nieuwe media uiteraard ook zekere “risico’s” in. Zo blijkt niet alleen de drempel naar informatie en contact lager te worden, ook de toegankelijkheid van harde porno wordt hoger, net als de kans om ongewenst geconfronteerd te worden met seksuele ver-

zoeken of beelden; ook pesten en stalken via het net worden gemakkelijker.

Bijna 8 op de 10 Vlaamse jongeren vinden het “niet tof” om een seksueel getint verzoek of beeld te krijgen. Opvallend is het verschil in beleving tussen jongens en meisjes. Ook de leeftijd speelt een rol. Hoe jonger de puber is, hoe groter de kans dat hij of zij de ervaring niet prettig vindt. Oudere pubers zijn weerbaarder, gaan zelf op zoek naar seksuele ervaringen en kunnen beter omgaan met ervaringen die tegenvallen.

Gedragingen die onveilig zijn, zoals het weggeven van persoonlijke informatie, contact met harde pornografie en gewelddadige inhoud, cyberpesten, het ontvangen van ongewenste seksuele opmerkingen en het afspreken met een onlinekennis komen al eens voor.

De meeste jongeren zijn goed in het vermijden van de risico's, maar er is sprake van enkele risicogroepen. Vooral jonge (12-14 jaar) en laagopgeleide meisjes rapporteren ongewenste ervaringen. De levensgeschiedenis (scheiding van de ouders, seksueel misbruik, depressieve gevoelens) speelt ook een rol.

2.2. SEKSUALISERING

Seksualisering kunnen we als volgt omschrijven: wanneer de waarde van iemand exclusief wordt bepaald door zijn of haar seksuele aantrekkingskracht of seksuele gedrag; wanneer men bekoorlijkheid gelijkstelt met fysieke aantrekkelijkheid; wanneer men iemand seksueel objectivert en niet meer als een autonoom persoon beschouwt; wanneer men seksualiteit aan iemand opdringt. Deze omschrijving van het APA (American Psychological Association) beklemtoont negatieve aspecten van het proces van seksualisering (T. CLAES, 2009).

De seks die wordt geportretteerd in de media verschilt van de realiteit en bevestigt een aantal stereotypen. Vrouwen worden in de media doorgaans als lustobject voor mannen voorgesteld. Dat stereotiepe beeld zou van invloed zijn op de opvattingen en gedragingen op seksueel vlak, wat vooral risico's inhoudt voor meisjes en vrouwen. Wellicht geldt dat ook voor kinderen en jongeren, die immers nog geen volledig ontwikkeld beeld hebben van zichzelf.

Volgens Nederlands onderzoek zou er alvast een verband zijn tussen de consumptie van geseksualiseerde mediabeelden enerzijds, en meer liberale opvattingen van jongeren over wat gewoon seksueel gedrag is op hun leeftijd en meer feitelijke seksuele ervaring van jongeren anderzijds. Een Amerikaans onderzoek legt tevens een verband tussen de geseksualiseerde media en preoccupatie met en ontevredenheid over het eigen uiterlijk bij meisjes. Dit zou meisjes vervolgens kunnen

belemmeren in het realiseren of zelfs maar erkennen van de eigen seksuele wensen. Deze laatste bevinding kan een verband met seksueel geweld inhouden; een negatief zelfbeeld vergroot namelijk de kans op ervaringen met seksuele dwang.

Empirische bewijzen voor een oorzakelijk verband tussen seksualisering in de media en veranderend seksueel gedrag en attitudes van jongeren ontbreken. Het is echter aannemelijk dat bepaalde (seksueel ervaren) jongeren meer geneigd zijn om geseksualiseerde media-inhouden op te zoeken en dat zij meer belangstelling hebben voor het internet. De invloed van seksuele beelden is dus niet bij iedereen hetzelfde. Als we onder seksualisering het proces begrijpen waarbij iets of iemand een seksuele aantrekkelijkheid verwerft, iets erotische geladenheid krijgt of het seksueel verlangen aanscherpt, kan het resultaat van dit proces niet eenduidig zijn. De media zouden bovendien geen directe invloed uitoefenen op de attitudes en het gedrag van alle jongeren, maar bepaalde jongeren lopen onder bepaalde omstandigheden meer risico. Jongeren zijn immers geen passieve ontvangers van media, maar zijn actieve consumenten die zelf zoeken naar de media-inhouden die ze wensen (NIKKEN, 2009).

Seksualisering biedt echter ook een aantal kansen. Doordat jongeren ook zelf producent zijn van seksueel getint materiaal, ontstaat er een nieuwe, niet-stereotiepe beeldvorming, die ingaat tegen de commerciële initiatieven. We spreken in dit opzicht van de democratisering van de seksualiteit. Dit betekent dat er meer en diverse seksuele scripts in omloop worden gebracht. Dit biedt volgens onderzoekers ook juist kansen, want steeds meer verwijderen scripts zich van pornosettings naar iedereen die met een digitale camera kan omgaan in de eigen herkenbare wereld (BLEYS, 2009). We krijgen dus alternatieven voor het objectiveren van vrouwen in een stereotiep heteroverhaal, en juist die diversifiëring biedt kansen voor jongeren.

2.3. GLOBALISERING

Met globalisering bedoelen we de reeks veranderingen op sociaal, economisch en cultureel vlak, die voortvloeien uit de groeiende wereldwijde mobiliteit van personen, ideeën, handel en financiële transacties en die invloed uitoefenen op seksualiteit. Deze mobiliteit beperkt zich niet tot een binnenlands fenomeen, er is ook een intenser verkeer tussen verschillende landen en culturen.

Jongeren leven vandaag in een wereld vol conflicterende en gemengde vormen van seksuele arrangementen en levens. Nieuwe vormen van seksueel gedrag en normen komen tot stand en verdringen oude vormen of staan er naast (ALTMAN, 2009). Traditionele vormen van seksuele regularisatie en controle, zoals gearran-

geerde huwelijken, verdwijnen meer en meer op de achtergrond, en vrije keuze wordt belangrijker. Rechten van vrouwen, van holebi's en transgenders worden geformuleerd als mensenrechten; weinigen onderschrijven nog het recht van staten om deze mensenrechten op te offeren aan het respect voor tradities of religie.

Ook in Vlaanderen leven we in een groeiend diverse en globale wereld. Begin 2008 had bijna 6% van de bevolking een vreemde nationaliteit en stadskinderen zitten in klassen met gemengde nationaliteiten. Het aantal immigranten is de voorbije 20 jaar onafgebroken gestegen. Ook zijn Marokkaanse en Turkse gezinnen vaak uitgebreid, waardoor de groep kinderen en jongeren van vreemde origine – een specifieke doelgroep voor preventie – steeds groter wordt. Naast diversiteit op vlak van nationaliteit is er ook een grote diversiteit aan subculturen van jongeren ontstaan. Onder invloed van de media wordt deze diversiteit steeds groter. Jongeren zijn bij uitstek via allerlei kanalen met andere jongeren verbonden, en hebben eindeloze mogelijkheden om hun eigen (seksuele) identiteit vorm te geven. En ze lijken de diversiteit erg te appreciëren (YOUNGWORKS).

Globalisering brengt ook meer vragen en uitdagingen mee op vlak van seksualiteit, want naast kansen kunnen er nieuwe vormen van sociale ongelijkheid groeien. Niet iedereen heeft gelijke kansen om van deze veranderingen te profiteren. We zien bijvoorbeeld de vrouwelijking van de armoede, meer prostitutie, het verzwakken van familie- en gemeenschapsbanden, meer scheidingen, meer spanningen wanneer de kloof tussen de westerse en niet-westerse levensstijlen en vrijheden duidelijk zichtbaar is. Vreemde herkomst gaat vaak al vanaf jonge leeftijd gepaard met sociale achterstelling. Ook blijkt uit onderzoek dat een niet-westerse achtergrond een risicofactor is voor het stellen en ervaren van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Dit betekent dat in een geglobaliseerde wereld op diverse vlakken moet worden gezocht naar nieuwe evenwichten, waarbij de voordelen van individuele keuzevrijheid in balans zijn met gemeenschappelijke belangen (WEEKS, 1998). En waarbij ieder van ons zijn eigen unieke en lokale weg moet zoeken. De term *sexual citizenship* of *intimate citizenship* verwijst naar onze verantwoordelijkheid en rechten op vlak van seksualiteit en intieme relaties, een thema dat in de huidige samenleving steeds uitdrukkelijker in het publieke domein gesitueerd wordt. Het is dus niet enkel een zaak van individuen, maar ook van samenlevingen.

Jongeren zullen nu meer dan ooit steun zoeken bij het maken van keuzes en het uitbouwen van het seksuele leven; nieuwe normen en waarden, nieuwe trends moeten worden gewogen en afgestemd op anderen. Nieuwe *families of choice* zijn daarbij meer en meer

belangrijk. Seksuele scripts en scenario's, *new stories* van mensen die nieuwe manieren zoeken om hun seksueel en relationeel leven vorm te geven maken deel uit van dit proces. Een explicieter debat over waarden en normen die particuliere belangen overstijgen is nodig, want jongeren moeten tegenstrijdige en waardegeladen tradities met elkaar en met zichzelf zien te verzoenen.

3. NIEUWE UITDAGINGEN VOOR DE SEKSUELE OPVOEDING?

Er blijkt geen reden tot paniek te zijn. Onderzoek toont aan dat jongeren behoorlijk goed kunnen omgaan met de veranderende realiteit. Er is een goede basis van seksuele vorming, en scholen en ouders zijn steeds beter in staat daaraan de nodige zorg te besteden. Veranderende tendensen brengen verschuivingen teweeg in de traditionele risicofactoren en beschermende elementen die de seksuele ontwikkeling en carrière van kinderen en jongeren beïnvloeden. Deze risico's geven voornamelijk problemen bij een beperkte groep van kwetsbare jongeren, die door een combinatie van risicofactoren in de problemen komen.

Factoren die de kwetsbaarheid van jongeren verhogen zijn bijvoorbeeld geslacht (meisjes zijn kwetsbaarder), een lage opleiding, een verstandelijke of lichamelijke beperking en een moeilijke gezinssituatie. Jongen-zijn verhoogt het risico op het stellen van seksueel risicogedrag. Maar ook bijvoorbeeld de seksuele ervaring, het aantal partners, de leeftijd waarop met seks werd begonnen en eerdere ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag verhogen de kwetsbaarheid. Daarnaast zijn er attitudes zoals de mate waarin men seksuele dwang acceptabel vindt, een laag zelfbeeld, en beperkte competenties om over seks te onderhandelen en te communiceren, die van invloed kunnen zijn. Beschermende factoren zijn goede relaties met ouders en een goede interactiecompetentie op vlak van seks (SENSOA, 2011).

Het concept "Goede Minnaars" van Sensoa biedt reeds een goede basis om aan deze risicofactoren tegemoet te komen met een brede, interactieve en positieve seksuele vorming. De impact van de actuele trends op jongeren en implicaties voor seksuele vorming ligt daarnaast op volgende vlakken.

3.1. COMMUNICATIE OVER SEKSUALITEIT

Centraal in het ontwikkelen van een nieuwe vorm van weerbaarheid staat het communiceren over seksualiteit en grenzen. Seksualiteit via internet, met beelden of in de slaapkamer: over onze omgangsvormen en communicatie zullen we moeten nadenken. Niet alleen over de wijze waarop we die communicatie doen verlopen, maar ook over de inhoud van wat we zeggen. Zo moeten we het ook hebben over wat grenzen zijn, hoe je

deze kan herkennen, en wanneer die worden overschreden.

Uit het onderzoek “Laat je nu horen!” (KUYPER *et al.*, 2010) komt bovendien naar voor dat één van de risicofactoren voor zowel het meemaken als het toebrengen van seksueel grensoverschrijdend gedrag “ambivalente” communicatie is. Jongeren die een vorm van symbolisch verzet plegen, lopen bijvoorbeeld een verhoogd risico. Daarmee bedoelen we dat ze instemmen met seks terwijl ze eigenlijk geen seks willen, of omgekeerd: dat ze seks weigeren terwijl ze wel seks willen.

Adequater communicatie, met diverse partners in diverse contexten en via verschillende kanalen, moet via seksuele vorming gestimuleerd worden. Het kunnen weigeren van seksueel contact en duidelijke communicatie over wat men wel wil, verkleinen de kans op het meemaken van onder andere verbale manipulatie.

3.2. WEERBAAR TEGENOVER MEDIA

Werken rond seksualiteit op school kan jongeren weerbaar maken tegen eenzijdige en vertekende media-invloeden. De nieuwe “Vakoverschrijdende Eindtermen” (VOET) voor het secundair onderwijs geven op dit vlak een duwtje in de rug. “Mediawijsheid” wordt genoemd onder de gemeenschappelijke competenties. Er is ook aandacht voor veilig ICT-gebruik. Daarnaast toont onderzoek aan dat ouders en leeftijdsgenoten een mediërende rol kunnen vervullen, door de beelden vanuit de media in een meer realistisch kader te plaatsen. Wanneer ouders het gebruik van bepaalde websites sterker controleren en wanneer zij regelmatig inhoudelijk commentaar geven op seksuele boodschappen in de media, rapporteren jongeren minder permissieve attitudes ten aanzien van instrumentele vormen van seks. Ook onderzoek naar effectieve opvoedingsstrategieën bij mediageweld heeft aangetoond dat positieve interesse en commentaar van de ouders jongeren kunnen helpen bij het ontwikkelen van een kritische houding tegenover het media-aanbod. Tevens kan een restrictieve aanpak, waarbij bepaalde programma’s verboden worden, leiden tot minder negatieve gedragsinvloeden.

3.3. GENDERSENSITIEVE BOODSCHAPPEN

Internet, seksualisering en globalisering zetten vooral vrouwen en meisjes onder druk en veronderstellen een nieuwe vorm van weerbaarheid en alertheid. “Vrouw zijn” is één van de risicofactoren voor het meemaken van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Mannen zijn dan weer vaker pleger. Seksuele vorming moet dus tegelijk meer gendersensitief worden en de verschillen in ervaring en perceptie tussen jongens en meisjes aan bod laten komen. Seksuele vorming moet ook een aantal genderstereotiepe mythes ter discussie stellen en

jongeren begeleiden in het respecteren van elkaars wensen en grenzen (KUYPER, 2010).

3.4. NAAR EEN SEKSUELE ETHIEK

Meer zorg en nadruk op de ethische dimensie, een nieuwe seksuele ethiek doet zich voelen. In een nieuw landschap dat meer en meer door individuele vrijheid wordt bepaald, rijst de vraag naar een betere bescherming van de seksuele rechten van iedereen, ook van jongeren. Het blijft zoeken naar een overkoepelend waardekader dat verschillen in cultuur, gender en perspectief overstijgt, en dat gebruikt kan worden als een gemeenschappelijk model door zowel ouders, jongeren als professionelen. Het *sexual citizenship* van elkeen veronderstelt nadenken over verantwoordelijkheden en rechten met voldoende ruimte voor diversiteit.

3.5. JONGER WEERBAARDER

Omdat het seksuele gedrag van jongeren kan worden vergeleken met verkeersveilig gedrag, en zij evengoed deel uitmaken van de publieke ruimte, moet er meer zorg zijn voor het ontwikkelen en stimuleren van weerbaarheid op vlak van seksualiteit. Jongeren worden vroeg, ook als ze dat niet willen, geconfronteerd met seksualiteit. We bereiden hen er best zo vroeg mogelijk op voor om niet in zeven sloten tegelijk te lopen. Veilig in het verkeer betekent dat je al op jonge leeftijd gedrag krijgt aangeleerd dat je eigen veiligheid en dat van anderen garandeert. Je leert kinderen wat veilige sites zijn, en waar ze zich beter niet op begeven, hoe ze zich best kunnen gedragen om geen problemen te veroorzaken, en hoe ze kunnen reageren als er zich een incident voordoet. Seksuele vorming moet jongeren scenario’s aanreiken die hen kunnen helpen zich veiliger te gedragen (SENSOA, 2011).

4. VLAGGENSYSTEEM ALS METHODIEK

Maar de vraag is dan: hoe doe je dat? Hoe maak je kinderen en jongeren duidelijk welk seksueel gedrag wel en niet oké is? Het vlaggensysteem van Sensoa kan daarbij helpen. Dit systeem geeft geen diagnose; het biedt ook geen juridisch kader. Daarentegen biedt de methodiek een normatief kader dat opvoeders kan helpen om in de praktijk neutraler en objectiever over seksueel gedrag van kinderen en jongeren te communiceren. Het vlaggensysteem maakt gebruik van zes criteria voor gezond seksueel gedrag. Door kinderen en jongeren deze criteria aan te leren, leren ze de spelregels voor seksueel gedrag. Zo weten ze waar ze rekening mee moeten houden zodra er seksualiteit in het spel is. De methodiek helpt ook om met deze criteria het seksueel gedrag van kinderen en jongeren juist te beoordelen. Zo kan men inschatten of het gedrag wel of niet aanvaardbaar is, en zo nee, of het gedrag dan licht, ernstig of zwaar grensoverschrijdend is. Deze beoorde-

ling helpt vervolgens om gepast te reageren op het gedrag.

Het vlaggensysteem heeft als centrale doelstelling een normatief kader te bieden om seksueel gedrag te kunnen plaatsen en beoordelen. Het zou ouders en professionals houvast moeten bieden om situaties van seksueel gedrag beter bespreekbaar te maken en jongeren beter te coachen in gewenst gedrag. Maar ook voor jongeren zelf zou het systeem moeten fungeren als “kompas” of “roer”, waardoor ze zelf weerbaarder worden tegenover seksueel grensoverschrijdend gedrag, zowel van anderen als van zichzelf. Daarmee komt de methodiek tegemoet aan een aantal van de nieuwe uitdagingen in de seksuele vorming.

De methode is opgebouwd op basis van literatuurstudie en praktijkervaring, en beschrijft een zestal criteria die bepalen of seksueel gedrag al of niet grensoverschrijdend is (zie box). Aan de hand van deze criteria kunnen seksuele gedragingen en activiteiten van kinderen en jongeren in een bepaalde categorie op een continuüm met vlaggen geplaatst worden. Bij het inschat-

ten van de kleur van de vlag (groen, geel, rood of zwart) is het de bedoeling dat de begeleider of ouder in gesprek gaat met het kind, en samen met hen het onderscheid maakt tussen acceptabel seksueel gedrag, licht, ernstig of zwaar seksueel grensoverschrijdend gedrag. Op die manier worden kinderen en jongeren ook geholpen en gecoacht bij het maken van dit onderscheid en het gebruiken van de criteria.

Bij elke vlag hoort ook een bepaalde reactiewijze, afhankelijk van het feit dat dit vanuit de opvoeder, ouder of vanuit de jongere zelf gebeurt. Bij een groene vlag moet er niets gebeuren, en is het best dat men zich onthoudt van negatieve commentaar of ingrijpen. Bij een gele vlag geeft men aan welk deel van het gedrag anders kan of zou moeten. Bij een rode vlag geeft men aan dat het gedrag niet oké is en waarom, en kan men de effecten en gevolgen aangeven. Het is ook mogelijk dat men hier herstel of bemiddeling nastreeft. Bij een zwarte vlag oordeelt men dat de situatie te gevaarlijk is en zal men ingrijpen, zodat er zich niets meer van die aard kan voordoen.

VLAGGENSYSTEEM: SCHEMA

GEDRAG	GROEN	GEEL	ROOD	ZWART
	Aanvaardbaar	Licht grensoverschrijdend	Ernstig grensoverschrijdend	Zwaar grensoverschrijdend
Toestemming	Duidelijke wederzijdse toestemming (alle betrokkenen beleven er plezier aan)	Onduidelijke wederzijdse toestemming	Gebrek aan wederzijdse toestemming (eenmalig)	Gebrek aan wederzijdse toestemming (herhaald)
Vrijwilligheid	Vrijwillig (geen dwang of druk)	Lichte dwang of druk Beloning	Gebruik van misleiding, chantage, macht (eenmalig)	Gebruik van misleiding, chantage, macht (herhaald) Gebruik van agressie, geweld of dreigementen
Gelijkwaardigheid	Gelijkwaardige partners	Licht verschil in rijpheid, leeftijd, intelligentie...	Groot verschil in rijpheid, leeftijd, intelligentie (eenmalig)	Groot verschil in rijpheid, leeftijd, intelligentie (herhaald)
Ontwikkeling	Het gedrag sluit aan bij de leeftijd en ontwikkeling	Het gedrag sluit niet helemaal aan bij de leeftijd en ontwikkeling	Het gedrag sluit niet aan bij de leeftijd en ontwikkeling	Het gedrag sluit totaal niet aan bij de leeftijd en ontwikkeling
Context	Het gedrag stoort niemand, de privacy wordt gerespecteerd	Onbeleefd gedrag (eenmalig)	Onbeleefd gedrag (herhaald) Kwetsend of beledigend gedrag (eenmalig)	Kwetsend of beledigend gedrag (herhaald) Choquerend – openbare zedenschennis
Zelfrespect	Er is voldoende zelfrespect	Het gedrag zou fysieke, emotionele of psychische schade kunnen veroorzaken	Het gedrag veroorzaakt fysieke, emotionele of psychische schade	Het gedrag veroorzaakt zware fysieke, emotionele of psychische schade
REACTIE	Groene vlag	Gele vlag	Rode vlag	Zwarte vlag
	Bekijk/beluister (Benoem) (Bevestig) (Leg uit)	Bekijk/beluister Benoem Begrens/leid af Leg uit Observeer	Bekijk/beluister Benoem/confronteer Verbied Leg uit Observeer extra	Bekijk/beluister Benoem Verbied Leg uit Straf/zoek hulp Observeer extra

Het vlaggensysteem omvat ook een normatieve lijst, waarin per leeftijdscategorie voorbeeldgedragingen zijn opgenomen voor elke vlag. Op die manier kan men in de lijst referenties opzoeken voor situaties die zich in de praktijk voordoen. Het maakt dat de begeleider het gedrag beter kan situeren t.o.v. de ontwikkelingsleeftijd van het kind of jongere, en op die manier minder de fout maakt seksueel gedrag steeds vanuit een volwassen standpunt te bekijken

Voorbeeld: "moonning" in de klas: een 12-jarige jongen laat zich verleiden om voor 5 EUR zijn broek te laten zakken in de klas. De jonge leerkracht schrikt zich een bult, en ervaart dit als een daad van seksuele agressie. Voor de jongen van 12 heeft dit weinig of geen seksuele betekenis, en zijn bedoelingen zijn ook niet seksueel.

De methodiek van het vlaggensysteem maakt ook gebruik van 44 tekeningen van seksueel gedrag van kinderen tussen 3 en 17 jaar; soms zijn daar ook volwassenen bij betrokken. Per tekening is een leidraad uitgeschreven, die het gedrag situeert in zijn ontwikkelingsleeftijd, in het continuüm van de vlaggen, en een suggestie geeft van pedagogische reactie. Deze tekeningen worden ook verwerkt in verschillende werkvormen om met kinderen in gesprek te gaan, en in een powerpoint om in de klas mee te werken (op www.sensoa.be/download).

De ervaringen met deze methodiek zijn veelbelovend in professionele contexten, waar het begeleiders een houvast geeft in het correct beoordelen, bespreekbaar maken en begeleiden van seksueel gedrag via vorming of counseling. Een verdere doorontwikkeling en toepassing op multiculturele voorbeelden moeten het systeem nog meer algemeen herkenbaar en bruikbaar maken. Om het seksueel gedrag van kinderen en jongeren met een (verstandelijke) beperking goed te kunnen duiden, wordt momenteel een aangepast competentie-model ontwikkeld. Een module voor ouders werd dit voorjaar ontwikkeld, met de bedoeling ook ouders een houvast te geven in het gesprek met hun kinderen. Want ook dat is alvast duidelijk in veel onderzoeken: een goede relatie tussen de kinderen en de ouders beschermt tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag.

CRITERIA UITGELEGD

♦ TOESTEMMING

Seksueel gedrag is alleen oké als alle betrokkenen ermee akkoord gaan en zich er prettig bij voelen. Dit betekent dat beide partijen met volle bewustzijn, verbaal of non-verbaal, toestemmen. Van misleiden, bedriegen of overrompelen kan geen sprake zijn.

In kindertaal: "Als we het allebei willen en prettig vinden, dan is het oké. Als ik niet wil, dan moet ik dat dui-

delijk zeggen. Als mijn vriendje of vriendinnetje niet wil, dan mag ik niet aandringen."

♦ VRIJWILLIGHEID

Er mag bij seksueel gedrag geen vorm van beloning, misleiding, druk of dwang in het spel zijn. Bijvoorbeeld: "Als je niet meedoet, dan ben ik je vriendje niet meer."

In kindertaal: "Ik doe het alleen omdat ik het zélf wil. Niet voor een beloning, om iemand een plezier te doen of te vermijden dat die boos wordt. Ik mag niet aandringen als mijn vriendje of vriendinnetje niet wil."

♦ GELIJKWAARDIGHEID

Alleen seksueel gedrag tussen gelijkwaardige partners is oké. Die gelijkwaardigheid moet er zijn op vlak van leeftijd, kennis, intelligentie, aanzien, macht, levenservaring, rijpheid, status, ... Bijvoorbeeld: een 16-jarig meisje vraagt een 11-jarige jongen om zijn penis te laten zien voor de webcam.

In kindertaal: "Seksuele spelletjes met iemand die veel ouder, sterker of slimmer is of met iemand die veel jonger of zwakker is, zijn niet oké."

♦ ONTWIKKELING

Bij elke ontwikkelingsfase behoort seksueel gedrag dat typisch en dus oké is voor die fase. Ook seksueel gedrag dat niet bij een bepaalde leeftijd of ontwikkelingsfase past, zou dus grensoverschrijdend kunnen zijn. Bijvoorbeeld; naaktlopen, aan de geslachtsdelen wriemelen, taalgebruik, ...

In kindertaal: "Alles op zijn tijd. Ik doe niets waar ik nog te jong of al te oud voor ben."

♦ CONTEXT

In de ene situatie gelden andere regels voor seksueel gedrag dan in de andere. Gezond seksueel gedrag is aangepast aan de situatie of omstandigheden. Bijvoorbeeld: de schoolcontext laat minder seksueel gedrag toe dan de thuiscontext.

In kindertaal: "Ik houd rekening met mijn omgeving en stoer of choquer niet met mijn gedrag."

♦ ZELFRESPECT

Soms kan seksueel gedrag fysieke, emotionele of psychische schade veroorzaken. Dit is niet de bedoeling. Aan seks hoor je een goed gevoel over te houden. Bijvoorbeeld: jezelf vernederen, jezelf pijn doen, risicos seks hebben, ...

In kindertaal: “Ik doe niets dat schadelijk kan zijn voor mezelf. Ik denk na over de gevolgen van mijn gedrag en neem geen risico’s.”

5. BESLUIT

Seksuele ontwikkeling is een recht, en een veranderende wereld vergt een bijsturing van de ondersteuning en begeleiding die jongeren nodig hebben. Het is niet de bedoeling om het zwembad af te dekken, maar om de kinderen en jongeren te leren zwemmen, zodat ze zich veilig kunnen ontwikkelen. Dit vergt een doorgedreven inspanning naar vooral de jongeren die zich omwille van een combinatie van risicofactoren in een kwetsbare positie bevinden. Het vlaggensysteem biedt een methodiek om onder andere explicieter met grenzen om te gaan, en om jongeren beter te coachen in weerbaar gedrag, inclusief nieuwe media. Ook geeft het een waarde kader dat voldoende flexibel is, maar waar men in een geglobaliseerde wereld houvast aan heeft.

REFERENTIES

- ALTMAN, D., 2009, “Seksualiteit en globalisering” in *Lief en leed, Seks en Relaties anders bekeken*, Antwerpen, Sensoa.
- BEYERS, W., 2010, *Samenvatting gegevens uit onderzoek over seksueel gedrag 2007-09*, (gegevens verzameld bij 2895 jongeren (12-20 jaar) uit verschillende scholen in Oost- en West-Vlaanderen), Gent, UGent.
- BLEYS, R., 2008, “Seksualisering. Van moral panic naar kritische reflectie” in *Lief en leed, Seks en Relaties anders bekeken*, Antwerpen, Sensoa.
- CLAES, T., 2008, “In (y)our face. Seksualisering tussen vloek en zegen” in *Lief en leed, Seks en relaties anders bekeken*, Antwerpen, Sensoa.
- FRANS, E. & FRANCK, T., 2010, “Vlaggensysteem”, *Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*, Antwerpen/Apeldoorn, Sensoa/Garant.
- KOHNSTAMM, R., 2010, “Hoe gaat het met de jeugd van tegenwoordig?”, *Congresbundel puberteit*, Houten, Bohn Stafleu Van Loghum.
- KUYPER, L., DE WIT, J., ADEM, P., WOERTMAN, L. & VAN BERLO, W., 2009, “Laat je nu horen!”, *Een onderzoek naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren*, Utrecht, Universiteit Utrecht.
- MAES, L. & VERECKEN, C., 2006, *Studie jongeren en gezondheid*, Gent, UGent, Faculteit Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen, Vakgroep Maatschappelijke Gezondheidskunde.
- NIKKEN, P., 2008, “Jongeren, Media en Seksualiteit. Verslag van een Nederlandse survey” in *Lief en leed, Seks en Relaties anders bekeken*, Antwerpen, Sensoa.
- OP DE BEECK, H., 2010, “Jop-monitor brengt subjectief jongerenwelzijn in kaart” in *Alert*, 3, p. 29-38.
- SENSOA, 2010, *Feiten en Cijfers “Jongeren seksualiteit en internet”*, Antwerpen, Sensoa.
- SENSOA, 2011, *Feiten en Cijfers “Seksueel grensoverschrijdend gedrag”*, Antwerpen, Sensoa.
- VLAAMS MINISTERIE VAN ONDERWIJS EN VORMING, 2009, VOET: Nieuwe vakoverschrijdende eindtermen voor het secundair onderwijs, Brussel, Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming.
- VRIND, 2010, Vlaamse Regionale indicatoren.
- YOUNGWORKS, 2011, Top 10 jongerentrends van 2011.
- WEEKS, J., 1998, “The sexual citizen” in *Theory, Culture & Society* 15, p. 35-52, Londen, SAGE.